

Aniela Piorunowa

Międzynarodowa Sesja Naukowa w 60 rocznicę śmierci Marii Konopnickiej (Kalisz, 16-17 września 1970)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 62/2, 365-369

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

V. K R O N I K A

Pamiętnik Literacki LXII, 1971, z. 2

MIĘDZYNARODOWA SESJA NAUKOWA W 60 ROCZNICĘ ŚMIERCI MARII KONOPNICKIEJ

(Kalisz, 16—17 września 1970)

Jeżeli w podsumowaniu Sesji Naukowej zorganizowanej w Łańcucie w 50 rocznicę śmierci Marii Konopnickiej (15—18 września 1960) można było stwierdzić, że półwieczu niesłabnącego zainteresowania czytelniczego dorobkiem pisarki nie towarzyszy równoważne zainteresowanie nim badaczy literatury; jeżeli uczestnicy tej Sesji w zamykającej ją uchwale podkreślali ciągle niedobór informacji o życiu i twórczości pisarki, a również pilną potrzebę ustalenia jej pozycji w historii literatury polskiej — to minione dziesięciolecie przyniosło pod tym względem widomy i istotny postęp. Podjęto cały szereg inicjatyw mających na celu wypełnienie luk w zakresie popularyzowania znajomości biografii i dorobku pisarskiego Konopnickiej. W wyniku starań niezmiernych działaczy istniejącego od r. 1959 Towarzystwa im. Marii Konopnickiej przeprowadzono wiele prac mających na celu upamiętnienie miejsc związanych z życiem pisarki, a więc odbudowanie i uruchomienie Muzeum Biograficznego jej imienia w Żarnowcu, w dworku ofiarowanym Konopnickiej w r. 1902 w darze narodowym; przygotowanie do umieszczenia Muzeum Powiatowego w Suwałkach w domu, w którym urodziła się Konopnicka; doprowadzenie do odsłonięcia w r. 1969 jej pomnika (według projektu Stanisława Horno-Popławskiego) w Kaliszu, przed gmachem Studium Nauczycielskiego imienia poetki, i inne.

W zakresie zaś pogłębiania znajomości dzieł pisarki i ustalenia jej roli i pozycji w naszej literaturze odnotować można liczne pozycje wydawnicze opublikowane w okresie 1960—1970, spośród których przykładowo wymienić należy: trzy kolejne wydania popularnonaukowej książki Aliny Brodzkiej pt. *Maria Konopnicka* (1961, 1964, 1965); dwa wydania książki Marii Szypowskiej w serii „Ludzie Żywi”, pt. *Konopnicka, jakiej nie znamy* (1963, 1969); dwa wydania pracy zbiorowej pod redakcją Jana Baculewskiego *Śladami życia i twórczości Marii Konopnickiej. Szkice historycznoliterackie — wspomnienia — materiały biograficzne* (1963, 1966); książkę zbiorową pod redakcją Justyny Leo *Konopnicka i współczesny jej świat literacki* (1969).

W zakresie wreszcie postulowanych w Łańcucie edycji nie publikowanych pism Konopnickiej ukazał się w r. 1969 — pod redakcją Jana Baculewskiego — tom jej *Publicystyki literackiej i społecznej*, a w 1971 dotrze do rąk czytelników pierwszy tom — przewidzianej na 4—5 tomów — edycji listów Konopnickiej, w opracowaniu

zbiorowym, podjętym z inicjatywy Towarzystwa im. Marii Konopnickiej i Instytutu Badań Literackich PAN. Niezależnie od tego, jak oświadczył na Sesji w Kaliszu doc. Jan Baculewski, przygotowany jest całkowicie do wydania opracowany przez niego pierwszy tom pełnej edycji (gromadzącej około 2000 jednostek epistolarnych) listów Konopnickiej, który ukaże się w planie wydawniczym Uniwersytetu Warszawskiego, gdy tylko znajdą się na ten cel odpowiednie fundusze.

Wszystkie te inicjatywy i imprezy — oraz wiele innych — zdecydowały o atmosferze obrad Sesji Międzynarodowej zorganizowanej staraniem Towarzystwa im. Marii Konopnickiej oraz Instytutu Badań Literackich i Zakładu Słowianoznawstwa PAN — w Kaliszu, mieście, w którym Konopnicka spędziła w latach 1849—1862 (z jednoroczną przerwą na pobyt na pensji w Warszawie) dzieciństwo i młodość i z którym związana była przez następnych 15 lat, zamieszkując aż do r. 1877 na ziemi kaliskiej. -

Funkcję gospodarza Sesji pełnił Oddział Kaliski Towarzystwa im. Marii Konopnickiej, obrady odbywały się w sali Miejskiej Rady Narodowej. Uczestnicy Sesji korzystali też z serdecznej gościnności Studium Nauczycielskiego im. Konopnickiej.

Obradom towarzyszyły liczne imprezy uzupełniające, jak: wystawa nt. *Konopnicka dzieciom* (zorganizowana przez Klub Międzynarodowej Prasy i Książki w Kaliszu), koncert muzyki polskiej z udziałem m. in. Barbary Hesse-Bukowskiej i Kazimierza Wilkomirskiego, wycieczka do Gołuchowa połączona ze zwiedzaniem zabytkowego pałacu.

Wśród uczestników Sesji — obok badaczy historii literatury znaleźli się liczni nauczyciele-poloniści liceów im. Konopnickiej w kraju i poloniści oraz młodzież klas licealnych szkół kaliskich. Na Sesji byli ponadto obecni w charakterze gości przedstawiciele nauki austriackiej, czechosłowackiej i jugosłowiańskiej.

Program Sesji przewidywał — prócz zagajenia prezesa Zarządu Głównego Towarzystwa, Stanisława Szwalbego — 10 referatów. Można by do nich jednak zaliczyć także dwie obszernie wypowiedzi w dyskusji, mające w istocie charakter referatów. Autorami ich byli, obok naukowców polskich, uczeni z Bułgarii, Stanów Zjednoczonych AP, Włoch i ZSRR.

Wśród wygłoszonych referatów wyróżnić można pięć grup problemowych.

W pierwszej znalazły się referaty poruszające zagadnienie oddziaływania twórczości Konopnickiej poza granicami Polski. Było ich aż sześć: prof. Bronisława Bilińskiego (Rzym) *Nad antykiem i „Italią” Konopnickiej*; prof. Mieczysława Giergielewicza (USA) *Z półwiecza Konopnickiej w Ameryce i w Anglii*; dr Astry Piotrowskiej (ZSRR) *Recepcja twórczości Konopnickiej w Związku Radzieckim* (uzupełniony obszernym koreferatem doc. Heleny Cybienko, ZSRR); nie zasygnalizowana w programie obszerna wypowiedź prof. Petara Dinekowa (Sofia) na temat recepcji twórczości Konopnickiej w Bułgarii; wreszcie jedyny w tej grupie referat reprezentujący naukę polską: prof. Jerzego Ślizińskiego (Warszawa) *Konopnicka u Słowian zachodnich*.

Druża grupa problemowa — to referaty dotyczące stosunku Konopnickiej do innych współczesnych jej pisarzy, jej współludzianu w życiu literackim swojej epoki. To zagadnienie poruszyli: dr Krystyna Tokarzówna (Poznań) w referacie *Konopnicka i Prus* oraz prof. Jan Nowakowski (Kraków), który przedstawił *Nurt ludowy w poezji Konopnickiej i Lenartowicza*. (Przy okazji tego ostatniego referatu warto wspomnieć o pięknie wydanej przez jego autora — przy współpracy J. Leo — książce pt. *Spotkania nad Arnem*, zawierającej wypowiedzi Konopnickiej o Lenartowiczu.)

Do trzeciej grupy, referatów o charakterze biograficznym, należała przede

wszystkim prelekcja mgr Justyny Leo *Akcja Konopnickiej w sprawie Wrześni* (nawiązująca tematycznie do sesji zorganizowanej w r. 1965 we Wrześni celem upamiętnienia 60-lecia udziału Konopnickiej w akcji obrony praw dziecka polskiego do nauki w języku ojczystym), a także — częściowo — wymieniony już referat prof. Bilińskiego, rozpatrujący stosunek Konopnickiej do antyku i do Włoch na tle jej podróży i przeżyć na Półwyspie Apenińskim.

Dzisiejszy stan czytelnictwa utworów Konopnickiej ukazał wnikliwie i przejrzysto, w oparciu o dane i wyniki ankietowe, dr Stanisław Siekierski w referacie pt. *Czytelnicza recepcja twórczości Konopnickiej w Polsce Ludowej*.

Wszystkim tym referatom towarzyszyła żywa dyskusja. Z największym jednak zainteresowaniem słuchaczy spotkały się dwa referaty, wytyczające główny kierunek dalszych badań nad twórczością Konopnickiej, a mianowicie mówiące o jej stosunku do ówczesnej twórczości literackiej i plastycznej: prof. Konrada Górskiego *Maria Konopnicka jako krytyk literacki* (pierwotny tytuł, zamieszczony w programie: *Czytając Konopnicką*) oraz doc. Jana Baculewskiego *Konopnicka a nowa sztuka*.

Odwołując się do pełnej bibliografii pism krytycznych Konopnickiej, opracowanej przez J. Baculewskiego i zawartej we wspomnianym wyżej wydaniu jej *Publicystyki literackiej i społecznej*, prof. Górski podjął niezmiernie interesującą próbę wydobywania cech charakterystycznych tych pism. Stwierdził, że czytelnika stykającego się z Konopnicką jako krytykiem literackim uderza przede wszystkim jej zdumiewające czytanie, imponujący zakres lektury, zarówno polskiej jak obcej, zarówno dzieł współczesnych jak wcześniejszych. Zabierała głos na temat twórczości 21 autorów sobie współczesnych, żywo interesowała się epoką romantyczną (aż 8 pozycji dotyczących Mickiewicza!) i innymi; pisała nie tylko o twórcach literatury pięknej, ale też o krytykach i historykach literatury. Czego wymagała od krytyki literatury, mówi jej własna wypowiedź: „krytyka — to znaczy zrozumieć dzieło i przekazać to zrozumienie innym”. Jak to robiła, jakie stosowała kryteria wartościowania omawianych dzieł? Wydobywała z nich przede wszystkim to, co Roman Ingarden nazywał „jakościami metafizycznymi”, tj. — najgłębszy ich sens, moment najsilniejszego oddziaływania, ten, w którym nawiązuje się najbliższy kontakt między dziełem a wewnętrznym życiem odbiorcy. Mało stosunkowo interesowała się stroną artystyczną omawianych utworów, wiele — fabułą, z której wydobywała to, co w niej jest najistotniejsze. Nie przywiązywała wagi do dokładności filologicznej. Stosowane przez nią kryteria wartościowania obejmują walory dźwiękowe języka poetyckiego, adekwatność środków wyrazu do zamierzeń twórczych autora, wartości społeczno-narodowe dzieła, które uważała za najważniejsze.

W drugiej części referatu sięgnął prelegent do kilku spośród najbardziej znanych i najcenniejszych publikacji krytycznoliterackich Konopnickiej, jak przede wszystkim monografia o Mickiewiczu, a także wypowiedzi o Asnyku, Orzeszkowej, Sienkiewiczu (*Trylogia*), Słowackim (*Beniowski*), omawiając je szczegółowo i cytując z nich niektóre fragmenty na potwierdzenie swojej opinii, że Konopnicka pisze o tym, co ją interesuje i porywa lub co ją gniewa i mierzi; nie cofa się przed zdecydowanym wartościowaniem; imponuje przy tym inteligencją i bystrością obserwacji, zachwyca wspaniałym językiem. Spostrzeżenia jej przyjmują często postać znakomitych metafor, obrazów, zawierają żywy humor, dowcip, ironię.

Doc. Jan Baculewski zajął się zagadnieniem stosunku Konopnickiej do programowego modelu modernizmu polskiego, przy czym punktem wyjścia referatu było stwierdzenie, że jej własna twórczość przynależy do dwóch epok literackich, że można w niej zaobserwować wyraźne przejście od pozytywizmu i realizmu do

impresjonizmu i modernizmu. Stąd zainteresowanie pisarki modernizmem, widoczne początkowo w jej działalności przekładowej, obejmującej — co charakterystyczne — utwory obce poetyce Konopnickiej, które wnoszą zupełnie nowe nurty do jej własnej pracy pisarskiej (jak np. *Cyrano de Bergerac* Rostanda czy *Święto pokoju* Hauptmanna). Interesuje ją kształtowanie się programów estetycznych i dojrzewanie twórczości modernistycznej, czego wyraz dała m. in. w szkicu *Stara i nowa poezja*, a także w listach, pismach krytycznych i notatkach z lektury, w których występują nazwiska Verlaine'a, Ibsena, Richarda Dehmela. Czyta — po niemiecku — powieści Dostojewskiego i Turgeniewa.

Jej estetykę, zarówno w zakresie literatury jak plastyki modernizmu, cechuje przede wszystkim antykonwencjonalizm, odgradzanie się od wszelkich szablonów nowej sztuki, postulat indywidualizmu twórczego. Krytykuje „niemoc malarstwa w wyrażaniu złożoności coraz silniej uświadamiającego sobie własne głębie życia”. Za najważniejsze dla artysty uważa osiągnięcie „władzy wzruszania dusz ludzkich”, uznając jednocześnie „impresjonizmy, weryzmy, mistycyzmy, naturalizmy” za absolutnie nieistotne.

W dalszym ciągu prelegent omówił, ilustrując swoje konstatacje obszernymi cytatami, opinie Konopnickiej o słynnych obrazach kilku malarzy reprezentujących impresjonizm, symbolizm i secesję. Zakończył referat stwierdzeniem, że Konopnicka należy do tych pisarzy epoki, których autorytet artystyczny był wysoko notowany i, co ważniejsze — zwykował z czasem. W jej własnej twórczości bowiem występowały te czynniki, które modernizm będzie rozwijał. Stąd szacunek modernistów dla niej, stąd ich akceptacja eksponowania przez nią wzorca poezji romantycznej, stąd pochwały, jakimi zasypywali ją przedstawiciele krytyki modernistycznej: Matuszewski, Miriam, i prominenci moderny: Kasprowicz, Tetmajer, Leśmian, Żeromski, nawet Wyspiański.

W dyskusji nad tymi dwoma referatami mówił prof. Kazimierz Wyka o konieczności opracowania monografii twórczości krytycznej Konopnickiej, jak również innych najwybitniejszych pisarek polskich: Orzeszkowej, Dąbrowskiej, Nalkowskiej, które — wszystkie — były znakomitymi krytykami literatury. Ten sam dyskutant stwierdził, że stosunek Konopnickiej do malarstwa był typowo ekspresjonistyczny: zwracała zawsze uwagę na to, co obraz wyraża, a nie na to, co on przedstawia. Doc. Jerzy Cieślakowski podkreślił, że przebieg Sesji, przede wszystkim zaś referaty K. Górskiego i J. Baculewskiego, potwierdzają zupełnie różny charakter obecnej Sesji od tej, która odbywała się przed 10 laty: daje się zauważyć coraz wyraźniejszy zanik zainteresowania poezją Konopnickiej — z niewielkimi wyjątkami martwą już dziś i przebrzmiałą — natomiast zwrot ku prozie, publicystyce i listom, kryjącym w sobie niebywałe, a mało jeszcze znane wartości. Inny jest stosunek do twórczości Konopnickiej czytelnika zagranicznego, zwłaszcza Polonii zagranicznej, dla której ważne były, szczególnie w okresie ostatniej wojny, treści społeczne i narodowe tej twórczości.

Zabierali głos ponadto doc. Jerzy Starnawski, prof. Mieczysław Giergielewicz, mgr Jadwiga Słomczyńska, mgr Halina Sutarzewicz i inni.

Na zakończenie Sesji odczytana została i przyjęta przez aklamację uchwała określająca w pięciu punktach najważniejsze kierunki dalszych prac nad spuścizną pisarską Marii Konopnickiej, a postulująca m. in. podjęcie przygotowań do wydania zbiorowej edycji pism; prowadzenie dalszych prac nad twórczością i biografią pisarki; pogłębienie studiów nad stosunkiem Konopnickiej do współczesnej jej twórczości literackiej, plastycznej i muzycznej; kontynuację dotychczasowej działalności Towarzystwa im. Marii Konopnickiej nad upowszechnieniem wiedzy o jej

życiu i twórczości; rozszerzenie prowadzonej przez Towarzystwo akcji stypendialnej dla słuchaczy wyższych uczelni humanistycznych.

Prowadzący obrady prof. Konrad Górski stwierdził na zakończenie, że przebieg Sesji otwiera nowe perspektywy w dziedzinie badań nad całokształtem twórczości Konopnickiej, toteż można tę imprezę z optymizmem traktować jako zapoczątkowanie dalszych prac, które „muszą wreszcie oddać Konopnickiej to, co jej się z punktu widzenia historii polskiej kultury i literatury należy”.

Aniela Piorunowa